

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12.08.2003, sp. zn. 21 Cdo 323/2003, ECLI:CZ:NS:2003:21.CDO.323.2003.1

Číslo: 39/2004

Právní věta: Právo učinit právní úkon směřující k zániku nároku z pracovněprávních vztahů uspokojením nároku věřitele nenáleží kterékoliv třetí osobě; plnění poskytnuté osobou odlišnou od účastníků pracovněprávního vztahu může být způsobilým důvodem zániku nároku z pracovněprávních vztahů jeho uspokojením, jen jestliže to pracovněprávní předpisy připouštějí.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 12.08.2003

Spisová značka: 21 Cdo 323/2003

Číslo rozhodnutí: 39

Číslo sešitu: 4

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Zánik práv a povinností

Předpisy: § 237 odst. 3 předpisu č. 99/1963Sb.

§ 252 předpisu č. 65/1965Sb.

§ 534 předpisu č. 40/1964Sb.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Žalobce se domáhal, aby mu žalovaná zaplatila na náhradě za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti za dobu od 1. 1. 1996 do 30. 11. 1998 částku 339 124 Kč s 18% úrokem z částky 97 768 Kč od 16. 2. 1996 do zaplacení, s 18% úrokem z částky 116 252 Kč od 16. 2. 1997 do zaplacení a s 18% úrokem od 16. 2. 1998 do zaplacení. Žalobu odůvodnil zejména tím, že v průběhu pracovního poměru u žalované byla u něj dne 16. 10. 1989 zjištěna nemoc z povolání - vazoneuróza. I když otázka pasivní legitimity ve věci byla vyřešena v řízení vedeném u Okresního soudu v Ostravě, žalovaná odmítá náhradu za ztrátu na výdělků uhradit.

Žalovaná navrhovala zamítnutí žaloby, neboť požadovanou částku za ni zaplatila na základě dohody o splnění závazku za dlužníka, uzavřené podle ustanovení § 534 obč. zák., akciová společnost B. se sídlem v O.

O k r e s n í s o u d v Ostravě rozsudkem ze dne 25. 1. 2002 rozhodl, že nárok žalobce je co do základu důvodný, a vyslovil, že o výši nároku žalobce a o náhradě nákladů řízení bude rozhodnuto v konečném rozhodnutí. K věci samé zdůraznil, že v ustanovení § 244 odst. 1 zák. práce je vyjádřena kogentní povaha zákoníku práce a ostatních pracovněprávních předpisů, což znamená, že účastníci pracovněprávních vztahů mohou své smlouvy uzavřít jen ohledně těch typů smluv, které jsou

upraveny (předvídaný) pracovněprávními předpisy, a že tedy jejich smluvní volnost se uplatňuje tam, kde to pracovněprávní předpisy umožňují. Práva a povinnosti z pracovněprávních vztahů zanikají uspokojením nároku (§ 252 až § 257 zák. práce), uplynutím doby (§ 258 zák. práce), dohodou o sporných nárocích (§ 259 zák. práce), smrtí zaměstnance (§ 260 zák. práce) a neuplatněním práva ve stanovené lhůtě (§ 261 odst. 4 zák. práce). Výčet způsobů zániku práv a povinností je v zákoníku práce uveden taxativně, což znamená mimo jiné, že jiným, v zákoníku práce neuvedeným způsobem práva a povinnosti z pracovněprávních vztahů nezanikají, a to ani tehdy, kdyby zaměstnavatel a zaměstnanec projevili v tomto směru souhlasnou vůli. Dohoda o splnění závazku uzavřená mezi žalovanou a B., a. s., podle ustanovení § 534 obč. zák. je proto podle názoru soudu prvního stupně neplatným právním úkonem pro rozpor se zákonem ve smyslu ustanovení § 242 odst. 1 písm. a) zák. práce, neboť takový typ dohody není upraven pracovněprávními předpisy. Jestliže tedy B., a. s., na základě této dohody platila žalobci v žalovaném období náhradu za ztrátu na výdělků, nedošlo tím ke splnění pracovněprávního nároku žalobce vůči žalované, nýbrž k bezdůvodnému obohacení získanému plněním z neplatného právního úkonu. Protože nárok žalobce vůči žalované na náhradu za ztrátu na výdělků nezankl uspokojením tohoto nároku žalovanou a jiný důvod zániku tohoto nároku nebyl žádným z účastníků tvrzen, dospěl soud prvního stupně k závěru, že základ nároku žalobce je důvodný.

K odvolání žalované K r a j s k ý s o u d v Ostravě rozsudkem ze dne 12. 11. 2002 rozsudek soudu prvního stupně potvrdil. Ve věci samé zdůraznil, že současná platná právní úprava vychází z úplné samostatnosti pracovního práva vůči občanskému právu a občanský zákoník nelze na pracovněprávní vztahy použít ani subsidiárně. Práva a povinnosti z pracovněprávních vztahů mohou přejít od dosavadního zaměstnavatele na někoho jiného jen na základě zákona tehdy, jsou-li splněny předpoklady, které zákon jako důvod přechodu práv a povinností mezi zaměstnancem a jeho zaměstnavatelem stanoví. Protože v posuzované věci se nejedná o přechod práv a povinností z pracovněprávních vztahů, nýbrž o smluvní převod již existujícího nároku „zaměstnavatele vůči žalovanému (správně žalobci) jako zaměstnanci na základě smlouvy o postoupení pohledávky uzavřené dle § 534 obč. zák.“, nedošlo podle názoru odvolacího soudu touto smlouvou k přechodu práv a povinností ze zaměstnavatele - žalované - na jiný subjekt, neboť tato smlouva je neplatná (§ 242 odst. 1 písm. a/ zák. práce). Odvolací soud proto přisvědčil závěru soudu prvního stupně, že „pokud B., a. s., na základě dohody platila žalobci náhradu za ztrátu na výdělků v žalovaném období, nedošlo tím ke splnění tohoto procesně právního nároku žalobce vůči žalované, nýbrž ze strany žalobce se jednalo o bezdůvodné obohacení získané plněním z neplatného právního úkonu.“

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podala žalovaná dovolání. Namítá, že uzavřela podle § 534 obč. zák. dohodu o splnění závazku, nikoliv dohodu o postoupení pohledávky. Jde o převzetí plnění, které nemá za následek změnu v subjektech závazku a obsahu závazku. Nedochozí ke změně dlužníka a základní závazkový vztah se nemění, mimo něj vzniká zcela nový závazkový právní vztah výhradně mezi dlužníkem a příjemcem povinnosti k plnění, a to na základě vnitřní dohody mezi nimi, která se podle názoru dovolatelky nemusí řídit ustanovením zákoníku práce. Tento typ dohody nevyžaduje souhlas věřitele (tj. žalobce), který nemusí být o této dohodě vůbec informován, protože mu z takové dohody nevzniká žádné oprávnění vůči příjemci a příjemci mu také není ničím zavázán. Příjemci má povinnost pouze vůči dlužníkovi (tj. žalované), že na místo něj splní závazek jeho věřiteli (tj. žalobci), což se v daném případě stalo. Protože uzavřením dohody podle ustanovení § 534 obč. zák. nedošlo k přechodu práv a povinností z pracovněprávních vztahů žalobce a dohoda byla uzavřena platně, došlo na základě ní ke splnění nároku žalobce vůči žalované, a nárok žalobce proto co do základu není důvodný. Žalovaná navrhovala, aby dovolací soud rozsudek odvolacího soudu zrušil a aby mu věc vrátil k dalšímu řízení.

Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) po zjištění, že dovolání bylo podáno proti pravomocnému rozsudku odvolacího soudu oprávněnou osobou (účastníkem řízení) v zákonné lhůtě

(§ 240 odst. 1 o. s. ř.), se nejprve zabýval tím, zda v posuzovaném případě je dovolání přípustné.

Dovoláním lze napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští (§ 236 odst. 1 o. s. ř.).

Dovolání je přípustné proti rozsudku odvolacího soudu a proti usnesení odvolacího soudu, jimiž bylo změněno rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci samé (§ 237 odst. 1 písm. a/ o. s. ř.), jimiž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, kterým soud prvního stupně rozhodl ve věci samé jinak než v dřívějším rozsudku (usnesení) proto, že byl vázán právním názorem odvolacího soudu, který dřívější rozhodnutí zrušil (§ 237 odst. 1 písm. b/ o. s. ř.), nebo jimiž bylo potvrzeno rozhodnutí soudu prvního stupně, jestliže dovolání není přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř. a jestliže dovolací soud dospěje k závěru, že napadené rozhodnutí má ve věci samé po právní stránce zásadní význam (§ 237 odst. 1 písm. c/ o. s. ř.).

Žalovaná napadá dovoláním rozsudek odvolacího soudu, kterým byl rozsudek soudu prvního stupně o věci samé potvrzen. Protože dovolání podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. b) o. s. ř. není v této věci přípustné (ve věci nebylo soudem prvního stupně vydáno rozhodnutí, které by odvolací soud zrušil), může být přípustnost dovolání v této věci založena jen při splnění předpokladů uvedených v ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. Přípustnost dovolání podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. přitom není založena již tím, že dovolatel tvrdí, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam; přípustnost dovolání nastává tehdy, jestliže rozhodnutí odvolacího soudu po právní stránce zásadní význam skutečně má.

Podle ustanovení § 237 odst. 3 o. s. ř. rozhodnutí odvolacího soudu má po právní stránce zásadní význam zejména tehdy, řeší-li právní otázku, která v rozhodování odvolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo která je odvolacími soudy nebo dovolacím soudem rozhodována rozdílně, nebo řeší-li právní otázku v rozporu s hmotným právem.

Z hlediska skutkového stavu bylo v posuzované věci zjištěno (správnost skutkových zjištění dovolatelka nenapadá), že u žalobce, který u žalované pracoval od 13. 6. 1986 jako zámečnick a svářeč, byla dne 16. 10. 1989 zjištěna nemoc z povolání (vazoneuroza), pro kterou byl mezi účastníky rozváznán pracovní poměr dne 30. 4. 1990. Na základě privatizačního projektu č. 6497 schváleného usnesením vlády ČR ze dne 15. 4. 1992 č. 282 podle ustanovení § 5 zákona č. 92/1992 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, byla usnesením Rady Města O. č. j. 904/32 ze státního podniku D. v O. část majetku vyňata a Fondem národního majetku vložena do B., a. s., se sídlem v O. Dohodou „o splnění závazku za dlužníka“ uzavřenou dne 15. 12. 1995 „dle § 534 obč. zák.“ se akciová společnost B., a. s., zavázala „nadále vyplácet I. K. měsíční náhradu za ztrátu na výdělků z hlavního pracovního poměru a tyto platby budou považovány za splnění závazku státním podnikem pod podmínkou, že bude soudem v probíhajícím sporu pod sp. zn. 26 C 36/91 rozhodnuto, že akciová společnost není k výplatě náhrady škody I. K. pasivně legitimována“; B., a. s., zaplatila žalobci za období od 1. 1. 1996 do 30. 11. 1998 částku 339 124 Kč. V řízení vedeném u Okresního soudu v Ostravě pod sp.zn. 26 C 36/91 (srov. zde rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 6. 2001 č. j. [21 Cdo 2335/2000-178](#)) byl následně přijat závěr, že k přechodu povinnosti platit žalobci náhradu za ztrátu na výdělků po skončení pracovní povinnosti v souvislosti s privatizací části státního podniku D. v O. na B., a. s., nedošlo. Žalovaná odmítá žalobci náhradu za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti za období od 1. 1. 1996 do 30. 11. 1998 ve výši 339 124 Kč zaplatit s odůvodněním, že tento nárok již byl uspokojen.

Za tohoto skutkového stavu odvolací soud - jak vyplývá z odůvodnění napadeného rozsudku - řešil právní otázku, zda mohlo dojít k zániku nároku žalobce uspokojením jeho nároku na náhradu za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti plněním třetí osobou (B., a. s.) na základě dohody o splnění závazku uzavřené podle ustanovení § 534 obč. zák. dne 15. 12. 1995 mezi

žalovanou D. v O., s. p., na straně jedné a B., a. s., na straně druhé. Protože tato právní otázka dosud nebyla v rozhodování dovolacího soudu řešena a protože posouzení uvedené otázky bylo pro rozhodnutí projednávané věci významné (určující), představuje napadený rozsudek odvolacího soudu z tohoto hlediska rozhodnutí, které má po právní stránce zásadní význam. Dovolací soud proto dospěl k závěru, že dovolání proti rozsudku odvolacího soudu je v tomto směru podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř. přípustné.

Po přezkoumání rozsudku odvolacího soudu ve smyslu ustanovení § 242 o. s. ř., které provedl bez jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), Nejvyšší soud dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné. Proto rozhodnutí soudů obou stupňů zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

Z odůvodnění:

Zánik práv a povinností vyplývajících z pracovněprávních vztahů nastává – jak z toho soudy obou stupňů vycházejí – jen na základě těch skutečností, s nimiž pracovní právo zánik práv a povinností spojuje. Nejobvyklejším způsobem zániku práva je uspokojení nároku.

Podle ustanovení § 252 odst. 1 zák. práce uspokojením nárok zanikne.

Podle ustanovení § 252 odst. 2 zák. práce nároky musí být uspokojeny řádně a včas.

K tomu, aby uspokojení nároku způsobilo zánik určitého práva nebo povinnosti, je v první řadě zapotřebí existence platného právního vztahu zakládajícího určité právo a povinnost, tj. existence právního důvodu uspokojení nároku. Vlastní uspokojení nároku pak nastává na základě dvou jednostranných právních úkonů, které jsou sice na sobě závislé a které mají v podstatě shodný obsah, které však – na rozdíl právních úkonů majících za následek vznik smlouvy – nesměřují ke shodě o obsahu. Na straně jedné jde o jednostranný právní úkon účastníka pracovněprávního vztahu, kterým poskytuje druhému účastníkovi tohoto vztahu předmět nároku s úmyslem splnit svou povinnost vyplývající ze smlouvy (dohody), ze zákona nebo jiného právního předpisu nebo z rozhodnutí soudu nebo jiného příslušného orgánu. Na druhé straně potom – nejde-li o případ složení v souladu se zákonem do soudní úschovy – je zapotřebí, aby druhý účastník pracovněprávního vztahu plnění svým jednostranným právním úkonem přijal, nebo podle povahy předmětu nároku (zejména spočívá-li v povinnosti něco dát) poskytl součinnost potřebnou k uspokojení svého nároku.

K řádnému uspokojení nároku dochází – z pohledu, kým má být plnění poskytnuto – především tím způsobem, že předmět plnění je oprávněnému účastníkovi plněn přímo povinným účastníkem. V případě, je-li povinným účastníkem zaměstnavatel, mohou právní úkon směřující k uspokojení nároku učinit místo statutárního orgánu u zaměstnavatele, který je právnickou osobou, a místo samotného zaměstnavatele – fyzické osoby, i zaměstnanci zaměstnavatelem pověřeni, zejména vedoucí jeho organizačních útvarů, kteří jsou oprávněni jako orgány zaměstnavatele činit jménem zaměstnavatele právní úkony vyplývající z jejich funkcí stanovených organizačními předpisy (srov. § 9 odst. 1 zák. práce), jakož i další zaměstnanci, které zaměstnavatel v mezích své působnosti písemně pověřil, aby činili určité právní úkony v pracovněprávních vztazích jeho jménem (srov. § 9 odst. 2 zák. práce).

V posuzované věci však namísto povinného účastníka – žalované – poskytla náhradu za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti žalobci společnost B., a. s. Dovolatelce lze přisvědčit jen v tom směru, že k řádnému uspokojení nároku může dojít také v případě, jestliže povinný účastník splní svůj závazek – buď ze svých prostředků, anebo aniž použije vlastního majetku – prostřednictvím třetí osoby. Nelze totiž pominout, že oprávnění učinit právní úkon směřující k uspokojení nároku oprávněného účastníka (věřitele), jemuž by odpovídala povinnost tohoto druhého účastníka včas a řádně nabídnuté plnění přijmout, resp. poskytnout součinnost s tím následkem, že jinak se dostane

do prodlení, a jde-li o plnění věci, že ponese nebezpečí její ztráty, zničení nebo poškození (srov. § 256 odst. 3 zák. práce), nenáleží nezávisle na dalších podmínkách kterékoliv třetí osobě.

V právní teorii ani v soudní praxi nejsou pochybnosti – jak to zdůrazňuje, byť v ne zcela přiléhavé souvislosti, soud prvního stupně – o tom, že právní předpisy upravující pracovněprávní vztahy (včetně individuálních pracovněprávních vztahů mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem) zásadně mají kogentní povahu. Tato povaha pracovněprávních předpisů spočívá na principu, že „co není povoleno, je zakázáno“; jestliže pracovněprávní předpisy účastníkům neumožňují odchýlnou úpravu jejich práv a povinností, je třeba to, co těmto předpisům nevyhovuje, považovat za zakázané (srov. k tomu blíže odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 4. 1999 sp. zn. 21 Cdo 2525/98, uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 7, ročník 2000). Kogentnost pracovněprávní úpravy pracovněprávních vztahů je vyjádřena též tím, že práva a povinnosti z pracovněprávních vztahů mohou zaniknout jen způsobem, jež tyto předpisy připouštějí.

Za dovolený způsob zániku nároku uspokojením závazku třetí osobou vedle toho, že může jít o plnění příslušné pojišťovny vyplývající ze zákonného pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání podle ustanovení § 205d zák. práce, považuje zákoník práce rovněž uspokojení nároku (srov. § 253 odst. 3 zák. práce) jednak prostřednictvím držitele poštovní licence na základě poštovní smlouvy uzavřené mezi povinným účastníkem a třetí osobou podle ustanovení § 4 zákona č. 29/2000 Sb., o poštovních službách, jednak prostřednictvím peněžního ústavu kupř. na základě smlouvy o běžném účtu uzavřené podle ustanovení § 708 a násl. obch. zák. apod. Z uvedeného je zřejmé, že právní vztahy, které jsou založeny „vnitřní dohodou“ mezi dlužníkem a příjemcem povinnosti k plnění – a v tom lze s dovolatelkou souhlasit – nelze posuzovat co do jejich vzniku a z hlediska předpokladů jejich platnosti pouze podle příslušných ustanovení zákoníku práce; právní úkon osoby odlišné od účastníků pracovněprávního vztahu směřující k uspokojení nároku oprávněného účastníka však může být způsobitelným důvodem zániku nároku jeho uspokojením, jen jestliže to pracovněprávní předpisy připouštějí.

V posuzované věci není z důvodů uvedených výše významné, že na základě dohody uzavřené podle ustanovení § 534 obč. zák. o splnění závazku nedochází ke změně v subjektech závazku a že „základní závazkový vztah“ zůstává i co do obsahu nezměněn; rozhodující je zde skutečnost, že pracovněprávní předpisy s institutem přistoupení k dluhu jako právním titulem pro oprávnění přístupitele splnit dluh vedle povinného účastníka nepočítají a tak neumožňují, aby mohl být nárok řádně uspokojen také přístupitelem na základě přistoupení k dluhu. Ve prospěch opačného názoru nelze důvodně namítat, že „tento typ dohody nevyžaduje souhlas věřitele, tj. žalobce, který nemusí být o této dohodě ani informován,“ neboť jedině ve vztahu k subjektu, který je legitimován poskytnout druhému účastníkovi tohoto vztahu předmět nároku s úmyslem splnit svou povinnost vyplývající ze smlouvy (dohody), je oprávněný účastník povinen včas a řádně nabídnuté plnění přijmout, popřípadě poskytnout potřebnou součinnost (§ 256 odst. 3 zák. práce).

Odvolacímu soudu je však třeba přesto vytknout, že se nezabýval povahou právního úkonu uzavřeného dne 15. 12. 1995, který byl jeho účastníky označen jako „Dohoda o splnění závazku za dlužníka uzavřená dle § 534 obč. zák.“ Z hlediska toho, jaký projev vůle účastníci právního vztahu učinili, není totiž podstatné, jak svůj právní úkon označili anebo jak ho sami právně kvalifikovali; rozhodující je jeho obsah. Z hlediska obsahu je třeba zkoumat (též s přihlédnutím k výkladovým pravidlům ve smyslu ustanovení § 240 odst. 3 zák. práce, jak to se zřetelem k okolnostem, za kterých byl učiněn, odpovídá pravidlům slušnosti a občanského soužití), zda projev vůle nesplňuje obsahové náležitosti jiného právního úkonu, než za který byl formálně označen. Uvedený postup byl v posuzovaném případě namístě již z toho důvodu, že zvláštním případem splnění povinnosti někým jiným než povinným účastníkem je splnění substitutem. Zaměstnavatel (i zaměstnanec) se totiž mohou dát zastoupit jinou fyzickou osobou nebo jinou právnickou osobou (§ 15 odst. 1 zák. práce). V takovém případě zástupce sice jedná jménem zastoupeného, oprávněný účastník se však může

domáhat uspokojení svého nároku jen na zastoupeném, resp. povinném účastníku, nikoliv na zástupci (substitutu), neboť za uspokojení nároku oprávněného účastníka nese odpovědnost sám zastoupený (srov. § 14 odst. 1, druhá věta, zák. práce).

Protože rozsudek odvolacího soudu není správný, Nejvyšší soud jej podle ustanovení § 243b odst. 2, část věty za středníkem, o. s. ř. zrušil. Vzhledem k tomu, že důvody, pro které byl zrušen rozsudek odvolacího soudu, platí i na rozsudek soudu prvního stupně, zrušil podle ustanovení § 243b odst. 3, věty druhé, o. s. ř. i toto rozhodnutí a věc vrátil Okresnímu soudu v Ostravě k dalšímu řízení.